

Universitätsbibliothek Wuppertal

Q. Horatius Flaccus

Horatius Flaccus, Quintus

Amstelaedami, 1728

Carmen saeculare

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-830](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-830)

Q. HORATII FLACCI CARMEN SAECULARE.

PHOEBE, silvarumque potens Diana,
Lucidum caeli decus, ò colendi
Semper & culti, date quae precamur
Tempore sacro:

5 Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas puerosque castos
Dîs, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.

10 Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis & celas, aliusque & idem
Nasceris, possis nihil urbe Roma
Visere majus.

Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres;
15 Sive tu Lucina probas vocari;
Seu Genetyllis:

v. 16. Vulg. GENITALIS.

Diva

16. SEU GENITALIS] Ostentant hic eruditionem suam docti Interpretes; nemo tamen ex illis, quod maxime conandum erat, Dianam sive Lucinam proprio cognomine *Genitalem* Romanis esse dictam, ex ullo alio auctore probare potuit. Neque sane mirum: aliud enim quid, & ab hujus loci sententia plane diversum ea vox significat, & diis pluribus attribuitur. Ennius apud Servium ad Aen. VI, 764.

*Romulus in caelo cum Dîs Genitalibus aevum
Degit.*

Ubi Paullus Merula *deos genitales* Saturnum, Jovem, Venerem, Aeneam, Martem intelligit, quod ab iis Romulus divina quadam ferie *genitus*

fuerit. Eisdem fere Hieronymus Columna: proprie tamen ait *Genitales deos* eosdem esse ac Indigetes, qui scilicet prius homines fuerint, & postea in deorum numerum adsciti, quales erant Hercules, Castor, Pollux, & Aeneas. Nos plane contrarium ab Ennio notari credimus; quippe *deos genitales* ibi accipimus deos genitos & naturales; non adoptivos & adscitios; qui statim nati sunt caelestes & immortales, non qui mortalitate exuta caelo postea donati sint. Hi Genitales duodecim numero erant, sex mares, & totidem feminae; Gentium scilicet majorum dii; quorum nomina idem Ennius hoc disticho comprehendisse memoratur;

X x 2

Ju

Diva, producas subolem; Patrumque
Prosperes decreta super jugandis
Feminis, prolisque novae feraci

20

Lege marita:

Certus

*Juno, Vesta, Ceres, Diana, Minerva, Venus,
Mars,*

Mercurius, Jovi, Neptunus, Volcanus, Apollo.

Ergo hoc voluit Ennius, non mortuum esse Romulum, sed cum diis immortalibus in caelo vivere. Neque aliter ejus mentem cepisse olim Ciceronem, vel inde patet, quod Tusc. Quaest. I, 12. sic locum hunc citaverit,

*Romulus in caelo cum dis agit aevum,
ut famae assentiens dixit Ennius.* Quippe perinde esse putavit, utrum poëtica cum diis genetalibus, an absolute cum diis diceret. Atqui vox dii, cum absolute & per se ponitur, deos immortales & αἰγιονότους semper significat. Eodem modo & Servius ad Virgil. Aen. VI, 777. deos univérse in hoc Ennii loco interpretatur: *Romulus, ait, secundum Ennium refertur inter deos cum avo suo Aenea.* Sed adhuc clarius ex Aufonio discere poteris, quinam fuerint dii genetales. Is enim periocham IV. libri Iliados hoc disticho conclusit,

*Juppiter interea cum dis genetalibus una
Concilium cogit superum de rebus Achivis.*
Non enim Indigetes, sed Deos majores ibi intelligi, liber ipse Homeri indicio est,

*Οἱ δὲ θεοὶ παρ' Ἰηὶ καθήμενοι ἠγορεύοντο
Χουσίῳ ἐν δαπέδοι.*

Undecim enim illi, quos jam ex Ennio memoravimus, Jovi erant a consiliis: unde Ovidius Metam. VI, 72.

*Bis sex caelestes medio Jove sedibus altis
Augusta gravitate sedent,*

Et Plautus in Epidico, Act. V. Sc. 1.

Si undecim deos praeter sese secum adducat Juppiter.

Denique & ex Festo adhuc amplius constabit, Genetales Ennii deos majorum esse gentium, non deos ex hominibus factos. Sic enim ille: *Genetales* (lege, ut & alii viderunt, *Genetales*) *deos dixerunt Aquam, Terram, Ignem, Aërem, ea enim sunt semina rerum, quae Graecorum alii Στοιχεῖα, alii Σπέρματα vocant. Duodecim quoque signa, Lunam & Solem inter hos deos computabant.* Haec autem ex sententia Physicorum dicit, qui vulgarem Theologiam de Elementis & Astris allegorice exponebant. Numquam tamen Indigetes deos, sed naturales duntaxat & aeternos allegoriis suis eo trahebant. Sed utcumque Ennii verba acceperis,

five de his, seu de illis; illud inde recte colligas, vix fieri posse ut Diana proprio cognomine *Genetalis* appellata sit. Quippe id vocabulum, si Indigetes notet, de Diana non omnino; si majores illos, quos Hetrufci Consentes vocabant, de ea sola dici non potest. Ut neque illud, quod in duobus Crispinae nummis occurrit apud Mediodarbum, *DIS GENETALIBUS*; nam si Lucinam tantummodo & ejus comitatum eo nomine signassent Romani; non *DIS*, sed *DEABUS* utique dixissent. Quid ergo fiet? & quo pacto ex tantis tenebris in lucem tandem emergemus? Equidem locum esse corruptum & contaminatum existimo, vel potius certo scio. Levissima autem mutatione veram Horatii manum non dubitanter agnosces:

*Rite maturos aperire partus
Lenis, Ilithyia, tuere matres;
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu GENETYLLIS.*

Genetyllis enim apud Graecos *Dianae* cognomen, a γένεσις ei inditum, quia partibus praesidebat: alii quidem id ad *Venerem* referebant; sed priores secutus est auctor. Suidas: *Γενετυλλίς, δαίμων περι τὴν Ἀφροδίτην, γενέσεως αἴτιος, ἀπὸ τῆς γενέσεως τῶν παιδῶν ἀνομασμένη. πεποιήται δὲ τὸ ὄνομα παρὰ τὴν γένεσιν.* Οἱ δὲ, περι τὴν ΑΡΤΕΜΙΝ Θεοὶ τὰς τῶν τοκετῶν ἐφόρους, καὶ πάλιν περι (lege παρὰ) τὴν γένεσιν GENETYLLIS, dea, *Veneris comes, generationis auctor, a voce γένεσις dicta.* Alii *Genetyllidas* *DIANA* comites dicunt, partuum praesides, a voce γένεσις, ut antea, appellatas. Locus Aristophanis a Suida hic citatus extat *Theophrastus* p. 515.

*Ὅς ἦδ' ἂν τὸ μέλος, ὃ ποτὶαι Γενετυλλίδες,
καὶ Σηλυδριῶδες, καὶ κατεργαστικόμενοι.*
Idem iterum in *Nubibus* p. 62.

Ὅζων λαδουχοῦ, Κωλιαδες, Γενετυλλίδος.
Et in *Lystrata*, ipso principio:

Ἡς Πανός, ἢ πὶ Κωλιαδ', ἢ ε' Γενετυλλίδος.

Porro ut quidam *Genetyllidas* *Veneris* vel *Dianae*, & *Ilithyias* *Dianae* comites; ita alii *Genetyllidem* esse ipsam *Venerem* vel *Dianam*, & *Ilithyiam* esse ipsam *Dianam* prodiderunt. Scholiastes ad locum *Nubium*: *Γενετυλλίς, ἢ τῆς γενέσεως ἐφορος Ἀφροδίτη.* Etymol. Magnum. *Εἰλείθυιαι, θεαὶ τῶν τικτωσῶν ἐφοροί, Διὸς καὶ Ἡρᾶς θυγατέρις.* At *Horatio*

Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referatque ludos,
Ter die claro totiensque grata
Nocte frequentis.

25 Vosque veraces cecinisse Parcae;
Quod semel dictum stabilis per aevum
Terminus servet, bona jam peractis
Jungite fata.

V. 26. Vulg. Dictum EST, STABILISQUE RERUM.

Fer-

ratio *Iliothia* hic est ipsa Diana: & similiter *Genetyllis*, non *Ἐὰν περὶ τῆς Ἀρτεμίδος*, sed ipsa *Ἀρτεμὶς*. Locus *Hesychii* de *Genetyllide* singularis plane est, & dignus qui emendationem accipiat. *ΓΕΝΕΤΥΛΛΙΣ*, γυναικεία θεὸς, πεποιμένη τῷ ὀνόματι παρὰ τὰς γενέσεις, εἰκνύα τῆ ἰορτῆ, διὸ καὶ ταύτῃ κείνας προετίθεσαν. Ubi κείνας sine dubio mendosum, & idcirco a *Scaligero* & *Meursio* mutatum in κύνας. Sed dic fodes, quid illud sibi velit, *Ἐὰν εἰκνύα τῆ ἰορτῆ, dea similis festo*? Ego vero sic totum locum corrigendum existimo. *Γενετυλλίς* — εἰκνύα τῆ *ΕΚΑΤΗ*, διὸ καὶ ταύτῃ *ΚΥΝΑΣ ΠΡΟΕΤΙΘΕΛΑΝ*. *Genetyllis* — dea *Hecatae* similis; quamobrem & huic quoque canes attribuerunt. Habes, opinor, emendationem claram & certam. Atqui *Hecate* eadem est ac *Diana*: unde *Noster* *Carm. III, 22.*

Quae laborantes utero puellas
Ter vocata audis, adimisque leto,
Diva triformis.

Recte igitur restituimus, cum *Suidae*, tum *Hesychii* auctoritate nixi,

Sive tu *Lucina* probas vocari,
Sen *Genetyllis*.

Favet autem huic emendationi, quod auctor in hoc *Carmine Saeculari*, & *Illo IV, 6.* quod hujus quasi praefatio & commendatio est, Graeca nomina quasi de industria sectari videatur. Sic *levis Iliothia* dixit, & *levis Aegyptia*; quae vocabula utique Latinis auribus tam inaudita tum erant, quam nostrum *Genetyllis*. Neque vero aliter legisse olim credibile est *Servium* & *Porphyriionem*; quantum ex locis hodie contaminatis conjectura assequi datur. Sic enim ille ad *Virgilio Eclogam IV. Casta fave Lucina* modo *Lucinam Dianam accipimus*. Sic *Horatius*: Sive te *Lucinam* probas vocari, seu te *penitus Junonem*. Quae postrema in aperto mendo cubantia si sic refingas ex lectione hodierna, seu te *Genitalem*; immane quantum a scrip-

tura abscedes: multo propius abiturus, si sic a *Servio* profectum esse dicas, seu te *Genetyllidem*. *Porphyriionis* autem verba sic habent ad hunc ipsum auctoris locum. *Ostendit*, ait, eandem *Lucinam* & *Genitalem deam appellari*. Animadvertis, opinor, verba prave collocata, & sede sua divulsa. Quippe si id voluit, sic omnino verba disposuisset, *Ostendit eandem deam Lucinam & Genitalem appellari*. Sed quid opus est *deam*? quasi vero id quicumque docendus erat, *Lucinam deam* fuisse. Vix aliter esse potest, quam ut sic olim scripserit; *Ostendit eandem Lucinam & Genetyllidem appellari*: quae vox, utpote *Librariis* ignota & mendi ut putabant manifesta, in *genitalem deam* reformabatur. Accedit huc codex *nostris* veterimus *Gracvianus*, ubi *genitalis* quidem nunc habetur; sed litera quarta *i* alia manu inserta est; & quattuor postremae post rasuram interpolatae. Videtur ergo a prima manu *gentilis* exaratum esse. Quod maximo indicio est in quibusdam exemplaribus *genetillis* fuisse scriptum. Hoc enim ab ignavis correctoribus pro mendoso habitum in *gentilis* immutari facile potuit: at vulgatam *genitalis* nemini offendiculo erat; neque quisquam adeo inficetus, ut ex verbo facili & noto contra ipsum metrum *gentilis* excuderet.

26. STABILISQUE RERUM TERMINUS SERVET] Minime quidem mirandum est & veteres & novos interpretes in hoc loco celsipitasse. Quocumque enim te vertas, nullum exitum invenies; adeo magnis undique difficultatibus obsessa & circumvallata haeret sententia:

Vosque veraces cecinisse, Parcae,
Quod semel dictum est, stabilisque rerum
Terminus servet, bona jam peractis
Jungite fata.

Principio enim, illa dictum est, & servet, in syntaxeos legem peccant: unde *Aldus* & complures eum secuti *SERVAT* ediderunt, tam manifesto

- Fertilis frugum pecorisque tellus
 30 Spicea donet Cererem corona:
 Nutriant foetus & aquae salubres
 Et Jovis aerae.
 Condito mitis placidusque telo
 Supplices audi pueros, Apollo:
 35 Siderum regina bicornis audi,
 Luna, puellas:

Roma

vito ire obviam conati; atque ita sane inveni in Magdaleniensi, & a manu secunda in Regiae Societatis codice. Sed ceteri nostri, meliores illis vetustioresque, ut & Cruquii, Torrentii, Bermanni, Pulmanni, Lambinique exemplaria *SERVET* retinent; quod a Scholiaste etiam & Servio agnoscitur. Et profecto Latini sermonis ratio poscit & efflagitat, ut post *ceciniſſe quod* verba modi subiectivi, non indicativi, sequantur; *Parcae veraces ceciniſſe, quod semel dictum SIT, stabilisque rerum terminus SERVET*. Ita Carm. I, 32.

Lusimus tecum, quod & hunc in annum Vivat & plures.

Epod. II.

Fonsque lymphis obſtrepunt manantibus, Somnos quod invitet leves.

Epist. I, 17.

aspice, si quid

Et nos, quod cures proprium feciſſe, loquamur. Neque usquam aliter boni auctores. Deinde & ipsa sententia languet, nutat, & vacillat. *Quod semel, ait, dictum est.* Quorum amabo illud *semel?* quam vim, quam elegantiam habet? nullam opinor, ut quidem hic nude positum & definitum est: nisi sequatur aliquod antitheton, quod jacentem sensum exſcitet, *Quod semel dictum sit, & semper stabile permaneat.* Neque vero illud, si sapiam, laudaverim, *stabilis rerum terminus servet.* Quidnam obsecro ille *servet?* Nihil. Nihil enim hic sequitur, quod *servandum* esse intelligamus. Hisce omnibus difficultatibus si levi verborum mutatione occurrere poterō; ecquis est adeo duri & feri ingenii, ut conatibus nostris, si non faveat & applaudat, aequum saltem & candidum se non praebeat? Sic itaque emendo:

*Vosque veraces ceciniſſe, Parcae,
 Quod semel dictum stabilis PER AEVUM
 Terminus servet, bona jam peractis
 Jungite saepe.*

Dictum hic jam vides casus esse accusativi. Et sane *EST* in veterrimo nostro Graeviano inter lineas tantum, non in ipso versu habetur; prorsus autem abest a Servio, ubi hunc locum laudat ad Virgilii Eclogam IV, 47. Recte ergo illud eiecimus: si tamen quovis pacto retinendum esse existimas, tum, si me audis, hoc modo versum reſinges,

Quod, SIMUL dictum est, stabilis per aevum Terminus servet.

Simul dictum est, hoc erit, *simul atque, ut primum dictum est*: simul autem & *semel* ubique fere a Librariis confunduntur, ut norunt qui vetera exemplaria manibus versaverunt. Prius tamen illud & rectius est & elegantius. Jam autem si in istis *que rerum & per aevum* ductus literarum contempleris, fateberis, opinor, proclivem fuisse & facilem librariorum lapsum. Sententia vero mirum quantum ea ratione promovetur & attollitur: *semel dictum, stabile servetur per aevum*; hoc est, in perpetuum, in aeternum. Elegans loquendi modus, & optimis scriptoribus familiaris. Lucretius I, 549.

Nec ratione queant alia servata per aevum

Ex infinito jam tempore res reparare.

ubi & illud notes *servata* dici per *aevum*, plane ut hic *servet per aevum*. Iterum ibidem v. 634.

Discrepat aeternum tempus potuisse manere

Innumerabilibus plagis vexata per aevum.

& v. 950.

Sed quoniam docui solidissima materiai

Corpora perpetuo volitare invicta per aevum.

& lib. V, 62.

Nec posse incolumes magnum durare per aevum.

Propertius IV, 2.

Sed facias, Divum sator, ut Romana per aevum

Transseat ante meos turba togata pedes.

Ovidius Metam. V, 227.

Quin etiam monumenta dabo mansura per aevum.

Manilius II, 100.

Deni-

Roma si vestrum est opus, Iliacque
Litus Etruscum tenuere turmae,
Iussa pars mutare lares & urbem

40

Sospite cursu:

Cui per ardentem sine fraude Trojam
Castus Aeneas patriae superstes
Liberum munivit iter, daturus

Plura relictis.

45

Dî, probos mores docilis juventae,
Dî, senectutis placidae quietem
Romulae genti date, remque prolemque
Et decus omne.

V. 45. DOCILI. 46. SENECTUTI.

Quae-

Denique sic pecudes & muta animantia terris
Cum maneant ignara sui legisque per aevum.
& IV, 291.

Et celeres motus mutataque cuncta per aevum.
Stattius Theb. I, 362.

Nullisque aspecta per aevum
Solibus umbrosi patuere aestiva Lycaei.
& VII, 200.

videt axis, & ista per aevum
Mecum aeterna domus.
Silius X, 421.

sacrosque per aevum
Aethero ramos populantur sulfura flammae.
Claud. IV. Conf. Honorii, 284.

nec vi connexa per aevum
Conspirent elementa sibi.
Prudentius Peristeph. VIII, 23.

Ut se per aevum consecrandos autument.
& Hamartig. 660.

Excitat e tumulis homines, regni que per aevum
Participes jubet esse sui.

Agnoscis jam opinor emendationem nostram rec-
to talo insistere: at contra, illud vulgatum *stabi-*
lis rerum terminus diversum, ac vulgo creditur,
sensum parit, & ab auctoris mente prorsus alien-
um. *Rerum enim terminus* idem esset, ac rerum
finis & extremitas. Quid autem hoc est, *Rerum*
extremitas servat effata Parcarum? Nihil insulsius
vel fingi potest. Seneca Hercule Fur. 290. (ubi
Megara Herculem obtestans, ut e Tartaro diu
expectatus tandem aliquando redeat, haec loqui-
tur)

Talis parentes, liberos, patriam petens,
Erumpit, rerum terminos tecum efferens;
hoc est; imas terrae radices tecum evellens. Seneca
Epist. XCIV. Adjice nunc quod sapientis prae-
cepta finita esse debent, & certa: si qua finiri non
possunt, extra sapientiam sunt: sapientia rerum
terminos novit. Iterum Epist. CX. Sed ipsum illud
Cadere non habet in se mali quicquam; si exitum
spectes, ultra quem natura neminem dejicit. Prope
est rerum omnium terminus, prope est, inquam,
& illud unde felix ejicitur, & illud unde infelix
emittitur. Jam vero terminus hic apud Nostrum,
non ea venit notione, qua ultimum & extremum
significat; sed qua fixum & immobile. Unde dicitur
stabilis terminus; atque hoc sensu absolute poni
solet, non sequente genitivo rerum. Virgil. Aen.
IV, 614.

Et sic fata Jovis poscunt: hic terminus haeret.
Lucretius, ter vel quater.

quid queat esse,
Quid nequeat: finita potestas denique cuique
Quanam sit ratione, atque alte terminus haereat.

Quin & fatorum terminum dixit Attius in Hecuba
apud Priscianum p. 716.

Veter fatorum terminus sic jussorat.
45. & 46. DOCILI JUVENTAE, DI SENECTUTI.]
Qui aut ipse est poeta, aut alioqui ingenio & ju-
dicio valet, mirabor, si hanc strophem aequae ac
ceteras admirabitur:

Di, probos mores docili juventae,
Di senectuti placidae quietem,

Ka

50 Quaeque vos bobus veneratur albis
 Clarus Anchisae Venerisque sanguis,
 Inpetret; bellante prior, jacentem
 Lenis in hostem.

Jam mari terraque manum potentem
 Medus, Albanasque timet securis:

55 Jam Scythae responsa petunt, superbi
 Nuper & Indi:

V. 49. QUIQUE. 51. IMPERET. 53. MANUS POTENTES.

Jam

*Romulae genti date remque, prolemque,
 Et decus omne.*

Quid enim? Annon *juvenes* & *senes* Romanos intelligit? qui itaque fit, ut tertio demum versu *Romulam gentem* inferat, tamquam si in prioribus pro alia gente precaretur? Praeterea autem hiulca est oratio, ac sine nervis & articulis dissoluta. *Date* enim extra sedem suam male collocatur; & *dii* illud in hac quidem constructione tertia vice repetendum erat. Quid multa? jam olim ex conjectura veram lectionem divinaveram,

*Di, probos mores DOCILIS juventae,
 Di, SENECTUTIS placidae quietem
 Romulae genti date, remque prolemque
 Et decus omne.*

Postea autem in Batteliano nostro *docilis* inventi a manu prima: nunc enim *litera s* ab inepto correctore erasa est; ita tamen ut intento oculo statim se prodant. *Senectutis* vero clare extat in optimis nostris codicibus Graeviano & Reginensi, ut & Colbertino & duobus aliis inferioris notae. Idem reperit in duobus suis Berfmannus: neque dubites quin in aliis pluribus habeatur, utcumque ab interpretibus neglectum. Quanto autem haec vulgatis meliora, rotundiora, & elegantiora sint, quid attinet dicere? *Di*, inquit, *date Romanis probos juventae mores, placidae senectutis quietem, remque, prolem, & decus omne.* Ubi *juventa* & *senectus* non homines ipsos, ut in recepta lectione, sed aetates significant. Porro & in Batteliano sic amplius variatum est,

Di, senectuti PLACIDAM quietem:

&, quod in ceteris omnibus extat, *placidae*, pro diversa scriptura apponitur. Sane *placida* perpetuum fere *quietis* epitheton est. Virgil. Aen. I, 695.

At Venus Aescanio placidam per membra quietem,
 IV, 5.

placidam membris dat cura quietem.

V, 836.

placida laxarunt membra quiete.

IX, 187.

nec mens placida contenta quiete est.

Varro apud Senecas Controv. XVII, & Ep. LVI.

Omnia nobis erant placida composita quiete.

Boëtius Consolat. III, 10.

Hic portus placida manens quiete,

Hoc patens unum miseris asylum.

Tamen & *senectus* etiam *placida* vocatur: ut Cicero de Senectute c. 5. *Est etiam quiete & pure & eleganter aetate placida ac lenis senectus.* Seneca de Vita beata cap. 21. *Et in multa senectute placidus viret.* Quare satius est, quod ceteri codices & editiones amplectuntur, *placidae* retinere.

49. & 51. QUIQUE VOS BOBUS] Hic quidem post fruges repertas & palam positas glande vesci maluerunt plerique interpretes. Sic enim fere post Aldum ediderunt,

*Quique vos bobus veneratur albis,
 Clarus Anchisae Venerisque sanguis,
 Imperet.*

At priscae editiones, duae nempe Venetae & Lofscheriana, *Quaeque*; neque aliter codices meliores Cruquii, Pulmanni, Berfmanni & Torrentii cum nostris Graeviano, Reginensi a prima manu, & aliis duobus. Quin & Acron hanc lectionem agnoscit, tam editus anno 1490, quam manuscriptus: nam postea Fabricius male locum interpolavit. Priscianus p. 774. *Bobus euphoniae causa pro bobibus, Horatius: Quique vos bobus veneratur albis.* Ita quidem Putschius verba exhibuit, ad vulgatas credo Flacci editiones refingens: verum tres scripti codices, quos data opera consulimus, clare ibi praefereunt *Quaeque*. Praeterea pro *imperet*, quod editiones etiam priscae obsedit, iidem in plerisque suis *inpetret* repperunt: ut & ipse in Petrensi, Batteliano, & a manu prima in duobus aliis Reginensi & Magdalenensi. Sic ergo reponimus,

QUAE-

Jam Fides, & Pax, & Honos, Pudorque
Priscus, & neglecta redire Virtus
Audet; adparetque beata pleno

60 Copia cornu.

Augur, & fulgente decorus arcu
Phoebus, acceptusque novem Camenis,
Qui salutari levat arte fessos

Corporis artus,

v. 57. Vulg. HONOR.

(Si

QUAEQUE vos bobus veneratur albis
Clarus Anchisae Venerisque sanguis,
IMPETRET, bellante prior, jacentem
Lenis in hostem.

Nihil clarius. Et quae, inquit, vos veneratur, erat, precatur Augustus, impetret & consequatur; ut recte jam olim enarravit Scholiafles Blandinius; & postea pluribus explicuit doctissimus Torrentius. Hac scilicet occasione pro re Romana, pro se & domo sua preces & vota faciebat ipse Augustus; quae omnia ut Dii rata habeant, jam verbis Horatii Chorus veneratur. At in vulgata lectione, quorsum attinebat orare, ut imperaret Augustus; id quod jam multos annos, amotis omnibus aemulis, securus & tranquillius fecerat? Altera igitur lectio praefenda est; & profecto ut ex illa vulgata procuderent stolidi Librarii, longe erat facilimum, vixque aliter evenire poterat: contra, ut ex vulgata & facili tam reconditam & argutam comminisci aut vellent aut possent, minime est credibile.

53. JAM MARI TERRAEQUE MANUS POTENTES] Subaudiendum utique est Romanorum, ait Porphyrio. Neque aliter recentiores accipiunt. Equidem non repugno: quamquam si codex aliquis vetustus accederet, libentius legerim.

Jam mari terraeque MANUM POTENTEM: ut de Augusto intelligatur. Sic alibi de eodem, Serm. II, 5. v. 61.

Tempore quo juvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Aenea, tellure marique
Magnus erit.

Virgil. Aen. VII, 233.

Fata per Aeneae juro, dextramque potentem.

Ovid. Metam. I.

Parva mora est, alas pedibus, virgamque potenti
Somniferam sumsisse manu; regimenque capillis.

Claudianus Carm. XIII.

Junge potenti pignora dextra.

Prudentius Cathem. VI, 85.

Hujus manum potentem

Gladius perarmat anceps.

57. ET HONOR PUDORQUE] Tres Pulmanni codices, & ex nostris Leidenfis, Graevianus, & Galei, Jam fides, & pax, & HONOS, pudorque. quod euphoniae gratia merito recipimus.

65. SI PALATINAS VIDET AEQUUS ARCES] Praeter veterrimos Cruquii Blandinius, & aliorum aliquot, etiam Colbertinus noster & Regiae Societatis codex, & pro varia lectione Graevianus cum Batteliano ARAS habent non arces. Atque illam lectionem agnoscit Porphyrio: Apparet, inquit, jam eo tempore ab Augusto dedicatum fuisse in Palatio Apollinis templum: & sensus est, Si acceptas aras habet Apollo, quae in Palatio dedicatae sunt. Cetera exemplaria cum priscis editionibus ARCES, vel, ut Leidenfis noster, ARCIS retinent. Sane aras & arcis tam similes habent ductus literarum, ut librariorum, etiam minime lippientes, facile decipere possent. Sic in Ciceronis Orat. pro Balbo c. 17. qui & veterem illam speciem foederis Marciani semper omni arce duxerunt sanctiorem: exscriptores illud arce substituerunt pro ara, ut recte reposuit Lambinus, frustra obnitentibus Gulielmio & Grutero. Contra apud Tacitum Annal. XI, 23. Capitolio & ara Romana, membranae praeferrunt pro arce; ut jam viderunt eruditi ibi interpretes. Quod ad Flacci hunc locum attinet, utraque quidem lectio proba est & venusta; ut nescias fere, utri priores partes jure sint deferendae. Verum enim est, in Palatio templum Apollini conditum esse, unde noster Epist. I, 3.

Scripta Palatinus quaecumque recepit Apollo.

Propertius IV, 6.

Musa, Palatini referamus Apollinis aedem.

& Ovidius Metam. 15, 865.

Vestaque Caesareos inter sacra Penates,
Et cum Caesarea tu, Phoebae domestice, Vesta.

Yy

&

65. (Si Palatinas videt aequus arces
Remque Romanam Latiumque) felix
Alterum in lustrum meliusque semper
Prorogat aevum.

v. 68. Vulg. PROROGET.

Quae-

& alii complures. Recte igitur habet *Palatinas aras*. Lectio tamen altera nescio quomodo magis aridet; cum quia *arces* poëticum magis & figuratius videtur; tum quia praeter domum Augusti Palatinam etiam ipsum Apollinis templum sensu comprehendit. Ita Virgil. Aen. XI, 477.

*Nec non ad templum summasque ad Pallados arces
Subvehitur magna matrum regina caterva.*

Noster antea versu septimo:

Dis, quibus septem placere colles.

Claudianus Bello Gildonico v. 119.

tuque o, si sponte per alium.

Vesta Palatinis mutasti collibus Idam.

Colles autem isti passim apud Poëtas *arces* vocantur. Idem in VI. Conf. Honorii. v. 617.

unaque totis.

Intonat Augustum septenis arcibus Echo,

& Carm. XII, 19.

Aurea septemgeminas

Roma coronet arces.

& II. Conf. Stilichonis v. 30.

Non alium certe Romanae clarius arces

Suscipere ducem.

Virgil. Georg. II, 172.

Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.

& Aen. X, 12.

Cum fera Carthago Romanis arcibus olim

Exitium magnum atque Alpes immitteret apertas.

Stattius Silv. III, 4.

tunc Ausonias, ait, ibis ad arces?

& IV, 4.

Atque ubi Romuleas velox penetraveris arces.

66. REMQUE ROMANAM LATIUMQUE FELIX] Ambiguus locus, & variarum constructionum capax:

Si Palatinas videt aequus arces,

Remque Romanam, Latiumque felix,

Alterum in lustrum, meliusque semper

Prorogat aevum.

Ubi Scholiastes Cruquianus: *Felix*) secundus: ut poëta (Aen. I, 334.)

Sis felix, nostrumque leves quaecumque laborem.

Erudite quidem: sed cum in priore versu *aequus* Apollo dicatur, non convenit, ut eadem plane significatione *felix* continuo vocetur. Deterius tamen recentiores, qui sic verba constituunt; *Pro-*

roget rem Romanam, Latiumque felix, in alterum lustrum & in melius semper aevum. Equidem non inficior, quin alio in loco *felix Latium* recte dici queat; ut Stattius Silv. III, 3.

premit felix regum diademata Roma.

Verum hic quidem minus apte inculcatur illud epitheton: id enim jam factum esse significat, quod ab Apolline conatur precibus impetrare. Tum praeterea *felix a Latio* disjungendum esse ostendit locus Ennii Annal. I. unde Noster haec verba mutuatus est,

Audire est operae pretium, procedere recte

Qui REM ROMANAM, LATIUMQUE auferere voluit,
Varro apud Nonium in Nutritur. Natis, quos *Mennippen* haeresis nutrita est, tutores do,

Qui rem Romanam Latiumque auferere voluit.

Qualis autem precatio esset, *proroget Latium felix in alterum lustrum?* quasi vero satis esset, si non intra proximum quinquennium imperium Romanum everteretur. Enimvero aut valde fallor; aut diverso plane ordine construenda sunt verba: *Si Apollo, inquit, aequus videt Palatinas arces & rem Romanam Latiumque; proroget aevum in alterum felix lustrum meliusque semper.* *Proroget, inquit, non rem Romanam, sed aevum:* ea enim conjungenda esse declarat locus in Arte Poët. v. 364.

Hic meret aera liber Sosis, hic & mare transit,

Et longum noto scriptori prorogat aevum.

sic *prorogare horam, diem, annos, aetatem, tempus,* familiares sunt locutiones, *Felix* autem *lustrum,* ut *felix saeculum.* Quintilianus Instit. VIII, 6. de Tropis. *Sicut ex eo quod continet, id quod continetur, usus recipit; ut Bene moratas urbes, & Poculum epotum & Saeculum felix.* Ovid. Trist. I, II.

Hoc duce, si dixi, felicia saecula; proque

Caesare iura pius Caesaribusque dedi.

Seneca in Apocolocyntosi; *Initio saeculi felicissimi; & iterum,*

felicia lassis

Saecula praestabit.

Nummi antiqui saepe, FELICIA TEMPORA, FELICITAS TEMPORUM. FELICITAS SAECULI. Auctor Panegyrici ad Constantinum: *Praeclara fertur Catonis oratio de LUSTRI sui FELICITATE. Jam tunc enim in illa vetere republica ad Cenforum laudem pertinebat, si LUSTRUM FELIX*

con-

Quaeque Aventinum tenet Algidumque,
70 Quindecim Diana preces virorum
Curat; & votis puerorum amicas
Adplicat auris.

V. 71. VULG. CURET. 72. APPLICET.

Haec

condidissent, si horrea messis impleisset, si vindemia redundasset, si oliveta larga fluxissent. Lucilius apud Gellium IV, 17.

Scipiadae magno improbus objiciebat Afellus,
Lustrum illo Censore malum INFELIXQUE fuisse. Vide autem elegantiam singularem: Proroget, inquit, sive producat, propaget, continuet aevum in felix alterum lustrum. Felix alterum: id enim Augusti auribus donat, & alioqui verum & par erat, ut lustrum elapsum pro felici haberetur. Optat tamen, ut currentibus lustris, priore posterius melius meliusque semper evadat. Sic Ovid. Fast. I, 87. de Calendis Januariis:

Salve laeta dies, meliorque revertere semper.
Tibullus I, 7. de natali Messalae:

At tu, natalis, multos celebrande per annos,
Candidior semper candidiorque veni.
ubi redi reponendum ex codice Achillis Statii; plane, ut Naso, revertere.

68. PROROGET AEVUM, & V. 71. CURET, & V. 72. APPLICET AURES] Hinc quoque, ut ex multis aliis locis, apparet permultum interpretis interesse, iudicium simul afferat, an solam eruditionem. Quippe, cum in editionibus priscais & quae eas excipiebant, sic uno consensu positum invenirent, Proroget, curet, applicet; id alba linea signabant, & calculis suis comprobabant, omnis fere interpretum chorus. Nimium sane patienter, siquid mihi iudicii est. Neque enim inanis & putidae loquacitatis notam effugere poterit auctor; si ad eorum sententiam sub precationis formula haec protulit. Dixerat jam versu 33:

Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo:
Siderum regina bicornis audi,
Luna, puellas.

Nunc iterum tandem, quasi aut priorum oblitus esset, aut deorum aures eadem ingerendo fatigare vellet & obtundere, sub ipso exitu denuo precatur,

Quindecim Diana preces virorum
Curet, & votis puerorum amicas
Applicet aures.

Praeterea jam ea vota facta & finita erant; neque postea ullum novum concipitur: adeo ut ineptum & praeposterum sit, cum tu vota nuncu-

pare desieris, tum demum deos sollicitare, ut votis tuis aures aperiant. Hoc quidem in precum initio factum oportuit, in fine nimis fero fit, in utroque loquaciter & stolidè. Sed meliora suppedabant veteres membranae; si modo sagaces lectores natae fuissent. Quattuor enim Blandinii apud Cruquium, Bersmanni unus, cum Leidenfi nostro & a manu prima Reginensi, Prorogat, curat, applicat. Porro & curat, applicat, praeter tres Bersmanni, Graevianus noster, Regiae Societatis, Bodleianus, & pro varia lectione Battelianus. Curat etiam Galei codex, & prorogat a prima manu Magdalenensis. Quid quod curat & applicat differte agnoscunt Scholiastes uterque: quamvis absurde quidem enarrant, particula si ex superiore sensu per Zeugma arcessita; ut ordo sit: Si Diana preces curat, si aures applicat, prorogat aevum in melius. Belle sane, quod Zeugma illud, tamquam deum aliquem ex machina, introducunt: cujus ope & numine quibuslibet soloecismis & barbarismis patrocinari queant. Tamen & ipsos aures quaedam veri afflavisse videatur. Sic enim annotant: Proroget, dilatat, differat: & est tempus pro tempore; Prorogabit. Certe quicumque haec scripsit; prorogat, dilatat, differt scripsisse videtur. Quippe si proroget precandi & optandi modo extuleris, stultum fuerit enallagen temporis somnari, & per Prorogabit explicare: contra, si prorogat legeris: non inconcinne id quidem, et si non adeo necessario, per futurum tempus enarrabitur. Adde huc illud Porphyronis: Si propitius Romanos aspicit Apollo, melius saeculum tribuet in futurum. Sic enim ex suis membranis Cruquius edidit; non ut vulgo, tribuat futurum. Unde amplius constat nonnullos, (nam Scholia vetera centones sunt ex variis consuti) legisse olim, prorogat. Quid multa? tu tot auctoribus fretus non dubitanter restitue:

Alterum in lustrum meliusque semper
PROROGAT aevum.

&

Quindecim Diana preces virorum
CURET, & votis puerorum amicas

APPLICAT aures.

Nihil verius decentiusve dici potuit. Primo enim Chorus pro imperio & re Romana, pro principe

Haec Jovem sentire Deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,

75 Doctus & Phoebi chorus & Dianae
Dicere laudes.

& civibus vota Apollini & Dianae nuncupat: tandem quasi praesenti numine afflatus toti coetui & coronae circumstanti fidenter narrat, vota sua ab diis exaudiri, precesque ratas haberi. Unde continuo addit,

Haec Jovem sentire deosque cunctos

Spem bonam certamque domum reporto.

& Epist. II, l. v. 134. ubi ad hoc ipsum carmen respicit Noster,

Poscit opem chorus, & praesentia numina sentit.

Ita Tiresias apud Senecam Hercule Furente. v. 571.

Graviore manes voce & attonita ciet,

& post aliquam moram,

Audior, vates ait,

Rata verba fudi.

& Statius Silv. III, 2.

soli Zephyro sit copia caeli,

Solus agat puppes, summasque supernatet undas.

Audimur: vocat ipse ratem.

Id vero videtur fraudi fuisse librariis, ut priscam lectionem prorogat interpolarent; quia praecesserat illud de Apolline,

Si Palatinas videt aequus arces

Remque Romanam Latiumque:

Autumabant enim post illud si, obtestandi particulam necessario sequi debere modum verbi optativum, *Prorogat* aevum: ut sane passim apud Poetas subsequi solet. Virgil. Aen. II, 536.

Di, si qua est caelo pietas, quae talia cures,

Perfolvant grates dignas & praemia reddant.

& V. v. 797.

liceat Laurentem attingere Thybrim,

Si concessa peto, si dant ea maenia Parcae.

In quo tamen eos opinio fefellit. Eam enim particulam usurpare sollemne est, non tantum cum decorum opem precantur, verum etiam cum deos propitios certo sibi pollicentur; ut hic, *Prorogat*, inquit, *aevum in melius, si aequus rem Romanam videt.* Ovidius Pont. II, 11.

O referant grates, quoniam non possumus ipsi;

Di tibi: qui referent, si pia facta vident.

Ovid. Trist. II.

Per superos igitur, qui dent tibi longa, dabuntque

Tempora, Romanum si modo nomen amant.

75. DOCTUS ET PHOEBI] Codex Manuscriptus

Barthio memoratus Advers. XXXVIII, 18.

Doctus & PHOEBO chorus, & Dianae

Dicere laudes.

Utrumque probum est, & Phoebo, & Phoebi.

Ovidius Art. Amat. II. in fine.

Me vatem celebrate, viri, mihi dicite laudes.

Tibullus I, 3.

Ut mea votivas persolvens Delia voces

Ante sacras lino testata fores sedeat;

Bisque die resoluta comas, tibi dicere laudes

Insignis turba debeat in Pharia.

Virgil. Georg. II, 393.

Ergo rite suum Baccho dicemus honorem

Carminibus patriis.

Et sane fatendum est, si Phoebo scripserit auctor; vix aliter evenire potuisse, quam ut Phoebi: supposuerint plerique librariorum: contra si Phoebi, vix unum e multis Phoebis interpolaturum. Veruntamen, cum caeteri omnes scripti & editiones priscæ miro consensu Phoebi exhibeant, nihil mutandum censemus. Virgil. Aen. VIII.

Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes

Herculeas & facta ferunt. i. e. Herculis.

Idem Eclog. VI.

namque super tibi erunt, qui dicere laudes;

Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella.

Sidonius Apollinaris Carm. IX. v. 226.

Non quod per satiras Epistolarum,

Sermonumque sales, novumque Epodon,

Libros Carminis, & Poeticam artem, t.

Phoebi laudibus & vagae Dianae

Conscripsis, voluit sonare Flaccus.